

22

A
BUDAPESTI ORVOSI UJSÁG
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI.

— Különlenyomat. —

KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ÉS TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSTUDOMÁNYI SZEMLE 1. SZÁM.

**Psychopathiás középiskolai
tanulók.**

Írta:

Vértes O. József dr.

az ideges gyermekek állami középiskolájának tanügyi vezetője.

BUDAPEST,

A PESTI LLOYD-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

1912.

A
BUDAPESTI ORVOSI UJSÁG
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEI.

— Különlenyomat. —

KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ÉS TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSTUDOMÁNYI SZEMLE 1. SZÁM.

Psychopathiás középiskolai
tanulók.

Irta:

Vértés O. József dr.

az ideges gyermekek állami középiskolájának tanügyi vezetője.

BUDAPEST,

A PESTI LLOYD-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

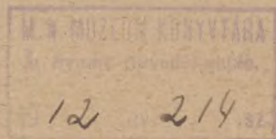
1912.

Med. g.
6227a.

642.026

2015

I.

A normális tanuló szellemi kánonja.

Valamennyien ismerjük az első osztályú, tiszta jeles tanulónak azt a típusát, mely esztendőről-esztendőre általános szellemi haladás helyett szemlátomást visszaesést mutat. Vagy ki nem ismeri a mind a nyolcz osztályon végig kitünő diákot, az intézet díszét, ki mikorra az életbe kiér, fáradt, dolgatehetetlen s az iskolában elfogyasztott energiájából annyija sem marad, hogy a mindennapi élet küzdelmében helyt tudjon állni.

Túlhajtott ambíciójukat, gyenge idegrendszerüket elsorvasztotta az iskola, s az élet számára csak ronsot hagyott.

A gyógypaedagogus a mai középiskolában azt látja, hogy az első osztályba beiratkozottak közül igen csekély százalék jut el az érettségiig. Nemcsak a hazai, hanem a külföldi vizsgálatok is igazolják, hogy házitanító nélkül a tanulók jelen-tékeny hányada egyáltalán nem boldogul. S végül mint figyelemreméltó körülményt felemlítem, hogy a növendékek jó része csak a rendesnél későbbi korban éri el egyik-másik osztályt.¹

Megengedem, hogy ezeket a tényezőket a sociális milieu, az adott viszonyok nagyban befolyásolják, de tagadhatatlan, hogy a correpetálás túltengése, a megtizedelt abiturientiensek, a rendesnél magasabb korú diákok, azt látszanak igazolni, hogy a ma középiskolája csak annak a 15—20% tanulónak felel meg, kik zátony nélkül tudnak az érettségig elevezni.

Ha statistikát készítenék azokról a tanulókról, kik normális módon felelnek meg a ma középiskolájának, félek, hogy ugyanarra az eredményre jutnék, mint a német nem gyógypaedagogus s így éppenséggel egyoldalúsággal nem vádolható *Kemtsies*, ki azt találta, hogy a középiskolai tanulók 95%-a az előírt tanulmányokra alkalmatlan, vagy az ugyancsak nem

¹ Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik von Dannemann, Schober und Schulze. Halle, 1909. C. Marhold.

gyógypaedagogus *Paulsen*, ki szerint egyik-másik intézetben a tanulók 90%-ának házitanítója van.

Az anyag a mai átlag-tanuló számára sok és nehéz. Jól tudjuk, hogy az ember nem attól hízik, a mit eszik, hanem attól, a mit meg is emészt.

Éppen ezért kísérleti úton kell megállapítani a normális tanuló típusát. Ha ezt a normal-típust ismerjük, akkor az anormálist sem lesz nehéz meghatározni. Tudjuk, hogy a normális típust nem találjuk meg, hanem kapunk majd normális típusokat.

Ranschburg Pál és tanítványai¹ idevágó munkái alapján ismeretes, hogy különösen a szellemi munka minőségi és mennyiségi teljesítőképességével éppen a gyermekpsychologia terén haladtunk nagyot. Az iskolásgyermek lelki életébe bevilágító átlagértékek, középszámok megállapítása pedig éppen a magyar gyermektanulmányozás jelentős sikere.

A XVI. nemzetközi orvoscongressuson *Ranschburg* a normális ember szellemi kánonjának megállapításáról szólott s indítványára elhatározták a különböző psychologiai laboratoriumok vezetői, hogy egységes terv szerint hozzálátnak a nagy kérdés megoldásához. E gondolat után indulva a paedagogia első feladatának kellene lenni, hogy a normális tanuló szellemi kánonját megállapítsa.

Ehhez a kérdéshez, a normális elemi és középiskolai tanuló típusának megállapításához szolgálat adatokat egyik idevágó munkám,² mely a tanulók emlékezetét teszi vizsgálat tárgyává.

Vizsgálataimat *Ranschburg* módszere szerint végeztem.

Egymással értelmi kapcsolatban levő szópárokat mondtunk a kísérleti szemőlynek bizonyos csoportokra elosztva (két hatos, három kilenczes szópárcsoport) s bizonyos idő — pl. hat másodperc — múlva kikérdezzük a szópárokat, még pedig úgy, hogy most a szópárnak csak az első szavát mondjuk ki s a megvizsgáltkak a második, a reáivágó szóval kell felelnie. A felelet minősége szerint lehet helyes, téves vagy javított.

¹ Dr. *P. Ranschburg*: Apparat und Methode zur Untersuchung des Gedächtnisses. Monatsschrift für Psychiatrie und Neurologie. 1902.

U. e. Vergleichende Untersuchungen an normalen und schwachbefähigten Schulkindern. Zeitschrift für Kinderforschung. 1905.

Dr. *Margit Révész*: Die Rechenfähigkeit der Schwachbefähigten. Zeitschrift f. jugendl. Schwachsinn. 1908.

Dr. *Joseph O. Vértés*: La mémoire des enfants. Bruxelles, 1910. (III e Congrès International d'Éducation Familiale).

Dr. *Vértés O. József*: Iskolásgyermek emlékezete. Budapest, 1909.

² *Vértés O. József* dr.: A gyermek emlékezete. Kiadja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság. (Sajtó alatt.) Ugyanez német nyelven is megjelenik.

A második szó emlékezetbe való idézéséhez szükséges időtartamot a *Jaquet*-féle ötödmásodperces órával mérjük. A vizsgálat egyenként történik.

Vizsgálataimat, melyek a közvetlen szóemlékezetre vonatkoznak, a következőkben ismertetem:

A pozitív censurát véve alapul, a mely szerint a 0—25⁰/₀ terjedelmű emlékezetet IV-gyel, a 25—50⁰/₀-osat III-mal, az 50—75-öset II-vel s végül a 75—100⁰/₀-os emlékezeti terjedelmet I-gyel jelöljük, a következő tabellát kapjuk:

Positiv censura	I.	II.	III.	IV.
70 elemi iskolai tanuló ..	84·3 ⁰ / ₀	11·4 ⁰ / ₀	4·3 ⁰ / ₀	0·0 ⁰ / ₀
30 reáliskolai tanuló ...	93·3 ⁰ / ₀	6·7 ⁰ / ₀	0·0 ⁰ / ₀	0·0 ⁰ / ₀

A pozitív censura bizonyítja, hogy
a középiskolai (reáliskolai) tanulók közvetlen szóemlékezetének — (6 mp. múlva való kikérdezés) — terjedelme jobb, nagyobb mint az elemiiskolai tanulóké.

Az a reáliskolai tanuló, kinek emlékezeti terjedelme a III-mal vagy IV-gyel jelölt pozitív censurába kerül, nagy valószínűséggel nem felel meg a normális középiskolai tanuló típusának; az az elemi iskolai tanuló pedig, ki a IV. censurában foglal helyet, nem üti meg az átlag elemiiskolai tanuló mértékét.

A szellemi munkát azonban csupán terjedelméből, azaz a helyes és javított feleletek összegéből nem lehet megítélni. Tudnunk kell, hogy mennyi idő alatt megy végbe a szellemi folyamat.

Nem ítélném egyenlő jó emlékezetnek pl. *A* és *B* 80⁰/₀-os emlékezeti terjedelmét, ha pl. *A* a szellemi műveletet 1·2'', *B* pedig 3·6'' alatt végezte el. *A* előnye *B* fölött világos. Ugyanazt a szellemi munkát éppen oly jól, de sokkal gyorsabban: háromszor kevesebb idő alatt végezte el mint *B*.

Az időtartamok közül itt csak azokat vesszük figyelembe, melyek a *helyes* feleletekre vonatkoznak.

Idő tartam	Legrövidebb	Leghosszabb	Közép- időtartam
	id ő t a r t a m		
70 elemi iskolai tanuló ..	1·2''	3·1''	2·0''
30 reáliskolai tanuló ...	1·0''	1·8''	1·2''

A reáliskolai tanulók közvetlen visszaemlékezése minden tekintetben — a legrövidebb, a leghosszabb és középideőtartamokat szem előtt tartva — gyorsabb, mint az elemiiskolai tanulóké.

Az a középiskolai tanuló, kinek közvetlen emlékezeti gyorsasága hosszabb 1·8 mp.-nél, nem áll az átlag középiskolai tanuló színvonalán. Az elemiiskolai tanulók közül az, ki a III. censurában foglal helyet, nem üti meg az átlag elemi iskolai tanuló mértékét.

Miként a terjedelmet is a positiv censura szerint ítéltük meg, úgy az időtartamokat is censurázzuk:

Positiv censura	I. 0·0"—2·0"	II. 2·1"—4·0"	III. 4·1"—6·0"	IV. 6·1"—8·0"
70 elemi iskola tanuló ..	64·30/o	35·70/o	0·00/o	0·00/o
30 reáliskolai tanuló ..	100·00/o	0·00/o	0·00/o	0·00/o

A positiv censura szerint az elemi iskolai tanulóknak csak $\frac{2}{3}$ -a van az I-gyel jelölt helyen, míg a középiskolai tanulók valamennyien a legjobb censurában foglalnak helyet.

Tehát a II. censurába kerülő középiskolai s a III-ba kerülő elemi iskolai tanuló — mint fennebb a középérték is mutatta — nem felel meg az átlag tanuló típusának.

Ez a kísérleti pszichológiai alapon nyugvó emlékezetvizsgálat adalék a normal elemi és középiskolai tanuló típusának megalapításához. Nem mondom, hogy ezzel most már megállapítottuk a középiskolai tanuló normalitásának kánonját. Az emlékezetre nézve sok positivumot nyertünk, de ezt a munkát ki kell terjesztenünk minden lelki functióra.

Tudnom kell, hogy milyen és mennyi anyagot bír el a gyermeki elme nagyobb megerőltetés nélkül. És erre az átlag tanulótípusra kell azután a normal középiskola tantervét rá szabnom.

II.

Ki való a gyógypaedagógiai középiskolába?

Az ideges gyermekek középfokú iskolájának 4, illetve 8 fokozata van.¹

A középiskola az első 4 fokon a polgári iskolának vagy adott esetben a gimnáziumnak, reálnak fakultative a további

¹ V. ö. Vértess O. József dr.: Gyógypaedagógia és középiskola. (Paedagógiai Psychológiai Könyvtár. 2. szám.) Budapest, 1912. Stark Ferencz kiadása.

4 fokon a gimnázium, illetve reál- (V—VIII.) vagy kereskedelmi iskola felsőbb osztályainak felel meg.

A budapesti iskolánkban a tényleges tanórák számát a minimumra redukáltuk (heti 16—21). A foglalkozási órák száma — mindig arra kell gondolnunk, hogy internátusi iskoláról van szó — pedig heti 19—23 közt váltakozik.

A rendes középiskolai tanulók számára előírt anyagot az intézet növendékei négy tanfolyamban végzik el.

A ministerium az idegesek iskolája számára külön tantervet dolgoztatott ki e sorok írójával.¹ *Ezzel az intézettel lép át a gyógypedagógiai oktatás, minden hasonló külföldi törekvést megelőzve, a középiskola területére.*

Vajjon szükségünk volt-e erre a térfoglalásra?

A középiskolák ideges tanulóiról még nem készült statisztika. *Schmid-Monnard* hozzávetőleges számítása szerint az alsó osztályokban 10⁰/o-ig, a felsőkben pedig még jobban emelkedik az ideges gyermekek száma. Tapasztalataink alapján állíthatjuk, hogy hazánkban az alsóbb osztályú ideges tanulók száma jóval meghaladja a 10⁰/o-ot.

A mikor — csak így pusztán szemmel való becslés után — ilyen nagy tömeg ideges és gyenge tanulót látunk a középiskolában, indokolt a róluk való gondoskodás. A németeknek jámbor óhaja a *Sonderklasse für Mittelschüler*, — az idegesek iskolája, idestova hároméves multra tekinthet vissza.

Ki vehető fel ebbe az új intézetbe?

Minden olyan 7—15 éves tanuló, ki a nyilvános elemi és középfokú iskolában² idegessége miatt nem haladhatott hasonló korú társaival. Ide tartoznak a *disharmoniásan*, az egyenetlenül fejlett gyermekek s azok, a kik kényszerképzetekkel és gondolatokkal vannak megterhelve. Különösen ezekre az egyenetlenül fejlett gyermekekre fordítunk nagy gondot, kiket tanítóik eddig nem igen figyeltek meg, nem értettek meg. Szellemi tulajdonságaik bizonyos irányban teljesen kifejlődtek, míg más téren alig képesek valamelyes haladást felmutatni. A normális iskolák tanítói sok olyan gyermekekről tudnak, kik pl. a nyelvekben kiválóak, de a reáliákban egyáltalán nem tudnak előrehaladni. Ezek a gyermekek, ha érettebbek lesznek, maguk is tisztában vannak ezzel a dis-

¹ A tantervkészítő bizottság tagjai *Náray-Szabó Sándor* dr. államtitkár elnöklete alatt *Berkes János* igazgató, *Ranschburg Pál* dr. egyet. m. tanár és *Vértes O. József* dr. középiskolai tanügyi vezető voltak.

² Az intézet középfokú iskolájában eddig csak a *polgári, gimnáziumi és reáliskolai* tananyagot tanítottuk, de az 1911—12. tanévtől kezdve — mivel intézetünk éppen az élettel való kapcsolatot keresi — a *felső kereskedelmi iskolai* tantárgyakat is tanítjuk.

harmonias fejlettséggel. Egy ilyen jellemző eset történt ezelőtt néhány évvel egy vidéki gimnázium érettségi vizsgálatán. A jelölt, ki az összes tárgyakból jelesen felelt meg, a mennyiségtanhoz érve, kereken kijelentette, hogy ő mind a nyolcz éven át a mennyiségtanból csak tanárjának kegyelméből csúszott át egyik osztályból a másikba. S most, az érettségi izgalmai közepette, teljesen képtelen arra, hogy egy mondatot is helyesen ki tudjon mondani. Igen izgatott hangon, élénk taglejtésekkel beszél s kéri a vizsgáló bizottságot, hogy bukassák el. Bármennyire is kérlelik a fiút, hogy próbálkozzék csak meg a felelettel, hátha sikerül, az abiturienens nem hajlandó felelni s természetesen elbukik.

Ez az egy eset, mely feltűnően jellemzi a disharmonias fejlődésű ifjút, egyúttal az ilyen ideges tanulót is tipikusan mutatja be.

A másik csoportba a *kényszerképzetekkel és gondolatokkal* terheltek tartoznak. A gyógypaedagogiai nevelés ezekre a betegekre — az intézet két és fél évi működése alapján immár tapasztalatokra is hivatkozhatunk — végtelenül jótékonyan hatott. Egyik növendékünket igen súlyos kényszerképzetek kínozták; míg a másik a kényszer kínzó parancsai szerint cselekedett. S ma mindketten jól vannak, idegességük minimális, de még nem annyira gyógyult, hogy rendes környezetükbe már visszatérhetnének.

Az ideges gyermekek csoportjában találunk azután átmeneti formákat a *gyengetehetségűséghez*.

A középiskolai tanulók bennünket érdeklő szellemi betegségei között előfordul a psychopathiai csökkentértékűség, súlyos neurasthenia és hysteria is.¹

Jól jegyezzük meg, ezek a tanulók nem gyengetehetségű gyermekek, ellenkezőleg, minden intelligenciafokozatot megtalálunk köztük, sőt nem egyszer fényes tehetségekkel is van dolgunk.

A mi iskoláinkban két gimnázista magyar irodalmi és történelmi tudásával, pompás fogalmazásával, egyes dolgokban éles kritikájával messze felülmúlja a normális középiskolák kitűnő diákjait.

S ők a normális középiskolában nem boldogultak. Munkabíráruk időnkint felmondja a szolgálatot, képzeletük, gondolatviláguk csapongó, figyelmük néha semmiféle módon sem köthető le s épen szellemi tulajdonságaik sajátossága miatt nem tudtak a normális középiskola keretébe beleilleszkedni. Itt jól

¹ Enzyklopädisches Handbuch der Heilpädagogik von Dannemann, Schober und Schulze. Halle, 1909. C. Marhold.

vannak. Egyikük két év alatt jelesen vizsgázott le a gimnázium II., III. és IV. osztályaiból éppen abban az intézetben, melyből idegessége miatt ki kellett venni.

A későn fejlettek kategóriájáról sem szabad elfelejtkez-nünk. A szellemi fejlődés késői megjelenését látjuk *Humboldt S.*, *Darwin* és *Pestalozzi* életében.

Ezekbe a kategóriákba besorozható tanulók iskolánk növendékei.

Súlyosabb epilepsiás rohamokban vagy gyöngelméjű-ségben szenvedőket, ösztönszerű kártevésre, erőszakosságra vagy szökésre hajló gyermekeket az intézet nem vesz föl.

A középiskola abnormális tanulói közül különösen három típus vonja magára mindannyiunk figyelmét:

1. az ideges, disharmonikusan fejlett gyermek,
2. a gyenge tanuló,
3. az erkölcsileg fogyatékos, vagyis a moralinsaniás gyermek.

Ez a három típus a normal középiskola gyakorlatában nem egyszer fordul elő. Ezt, vagy azt a tanulót nem tudja a tanár megtűrni, nem érti viselkedését; rakoncziatlannak tartja, pedig beteg.

1. Az ideges gyermek.

Az ideges gyermekek gyógyításáért, neveléséért immár nemcsak az elmélet harczol, hanem a gyógypaedagogia a részükre megalkotott intézettel — a kontinens *első* gyógy-paedagogiai középiskolájával — a gyakorlat terére is rálépett már.

Az ideges gyermekek középfokú intézetének gimnáziumi, reáliskolai, kereskedelmi- és polgáriiskolai tagozata van.

Az ideges gyermekek intézete — melynek elemi iskolája is van — a Kis-Gellért-hegy tövében terül el.¹

Az 1909—10. tanévben nyílt meg az új intézet s ezzel az új típusú iskolával nemcsak Európát, hanem az egész világot is megelőztük.

Ez az *első állami intézet*, mely az ideges tanulókat egy,

¹ A felvételi díjakról és az orvosi hatáskörről a vallás- és köz-oktatásügyi ministerium által jóváhagyott *Szervezeti Szabályzat* eképpen intézkedik:

II. Tan- és nevelési díj. Gyógydíj. Tandíjmentesség.

6. §. A bennlakó növendékek havonta, a tan- és gyógydíjakat is bele-értve, 200 koronát fizetnek. Ezenfelül csak a különleges orvosi beavat-kozások díjai és költségei számíttatnak külön. Ruházatról a szülők gon-doskodnak. Félkosztosok havi 100 korona díjat fizetnek tan- és ebéd-díj fejében. A bejáró növendékek tandíja havi 60 koronában állapíttatik

a teljesen részükre megalkotott iskolába helyezi el. Gyógyító-paedagogusok, psychologusok és szakorvosok kezére bizza ennek a mi ideges korunknak kis betegeit.²⁾

Magánintézetek, azok is csak külföldön vannak, már régebben gondoskodtak ezekről a gyermekekről. Németország-

meg. A szükséges tanszerek és taneszközök költségei a szülőket, illetve a hozzátartozókat terhelik.

Egyelőre ingyenes növendékek nem vétetnek fel.

A kedvezmények megadása, valamint a tandíjak alóli felmentések esetről esetre állapítatnak meg.

IV. Orvosi hatáskör.

21. §. Az intézet orvosi irányú teendőit, egyetértésben a paedagogiai vezetővel, az intézet főorvosa és másodorvosa látja el.

Főorvosnak psychiatrai képzettségű szakember alkalmazható.

Olyan orvosok, kik a gyógypaedagogiai-psychologiai m. kir. laboratoriumban foglalatostokdta s ennek irodalmilag is tanujelét adták, előnyben részesülnek.

22. §. A főorvos a felvételekkel s elbocsátásokkal járó teendőkön kívül az intézet tan- és munkarendjére, szellemi hygiénéjére, az egyes növendékek munkabeosztására nézve az intézet paedagogiai vezetőjének tanácsesal szolgál. a használándó gyógyeljárásokra nézve pedig rendelkezési s ellenőrzési joggal bir.

23. §. Az intézeti főorvoson kívül szükséghez képest intézeti orvosi, avagy alorvosi, illetve segédorvosi címmel másodorvos is alkalmazható, ki az intézetet naponta látogatni, a növendékek testi állapotát ellenőrizni, a szükséges orvosi rendelkezéseket és kezeléseket a főorvos utasításai értelmében ellátni, azokról rendes naplót vezetni, s tapasztalatait a főorvossal közölni tartozik és adott esetben a főorvost helyettesítheti.

A másodorvos lehetőleg az érzékszervek vizsgálatában képzett orvostudor legyen. Olyanok, kik iskolaorvosi képesítéssel birnak, vagy kik a gyógypaed.-psychol. m. kir. laboratoriumban gyermekek tanulmányozásával behatóan foglalkoztak, vagy gyermektanulmányozási cursusokon résztvettek, előnyben részesülnek.

V. Óvó- és ápolószemélyzet.

24. §. A helyi viszonyokhoz, a növendékek létszámához s állapothoz mérten megfelelő számú óvói vagy ápolói személyzet is alkalmazható.

Ily ápolói és óvói személyzet nevelésére időközönként tanfolyamok rendezhetők.

Az alsó fokozaton, tekintet nélkül a gyermekek nemére, lehetőleg női ápolók és óvónők alkalmazandók.

A középfokon fiúnövendékek mellett óvónők csak a gyermek 14 éves koráig, azontúl esakis a főorvos külön megadott engedélyével alkalmazhatók.

²⁾ Az intézetben — ministeri rendelet szerint — csak olyan középiskolai tanárok és polgári iskolai tanítók taníthatnak, kik gyógypaedagogiával vagy gyermektanulmányozással foglalkoztak. A morálsanias gyermekek intézeteiben (az Országos Gyermekvédő Liga internatusai) pedig *Prohászka Ottokár* dr. — rámutatván az erkölesileg fogyatékos gyermekeknek komplikált lelki életére — gyógypaedagogusokat kíván alkalmazni. (V. ö. *A Gyermekvédelem Lapja*, 1911. f. buári szám.)

nak már van ilyenmő magániskolája, de állami gondozásba hazánk veszi elsőizben az ideges tanulókat.

Az idegesek iskolájának eszméje a gyógypaedagogia és gyermektanulmányozás egyik legmélyebb és legkiválóbb művelőjéé, *Náray-Szabó Sándor* dr. vallás- és közoktatásügyi államtitkáré, a magyar gyógypaedagogia megteremtőjéé. A gyógypaedagogiai-pszichológiai m. kir. laboratorium dolgozott karöltve *Náray-Szabó Sándor* dr.-ral azon, hogy az *Ideges gyermekek alsó és középfokú intézetét* megalkothassa.

Az ideges gyermekek iskolájának legkiemelkedőbb vonása a szervezetben megnyilvánuló az a harmonia, mely orvos (szak- és háziorvos) és paedagogus között fennáll.

Mindketten azon fáradoznak, hogy a gyermek testi és szellemi egészségét helyreállítsák. Különösen a szellemi hygiene tekintetében találkozik feladatuk. Csak az általános physiologiai elvek szabatos alkalmazása mutathat fel a gyógypaedagogiai kezelés terén eredményt. Az orvos az útmutató, ki megállapítja a bajt, felismeri az elváltozást, a folyamat lényegét. Az ő feladata, hogy erősítse a szervezetet s helyreállítsa a pusztuló egészséget. A paedagogus az orvos útmutatásainak végrehajtója; ő a tényleges javítómester, ki kedvező irányba tereli a gyermek szellemi fejlődését. Az orvos meghallgatása után s közös megbeszélésük eredményeképpen állapítják meg egyénről egyénre, hogy miképpen és hogyan nyujtsák az anyagot a gyermeknek a leggazdaságosabban. A paedagogus, ha szabad magam így kifejeznem, a gyermekben rejlő potenciális energiát activitássá, tevékeny munkássággá alakítja át.¹⁾

A mi iskolánkban az elméleti tanítás, a mennyire csak lehet, a háttérbe szorul. Csak a legszükségesebb elméleti részszel ismertetjük meg a gyermeket. Nagy súlyt helyezünk a kéziügyességi és ipari gyakorlatokra, a mezőgazdaságra, a kereskedelmi ismeretekre, egyszóval mindazokra a tárgyakra, melyeket a ma iskolája elhanyagolt jóllehet éppen ezek az említett gyakorlatok kapcsolják szorosabban a gyermeket az élethez; éppen ezek a foglalkozási órák üdítik föl testét-lelkét és ölik ki belőle az idegességet, mely ma, fájdalom, annyi gyermekünket gyötri.

Az új iskolába kevesen járnak. Éppen csak annyian, hogy a modern paedagogia minden követelményének megfelelhessünk. A tanítás egyéni a szó igaz értelmében, mert egy-egy tanár nem foglalkozik tíz gyermeknél többel. A tanítási órák negyvenöt perczesek; az életrendet pedig az orvos

¹ *Vértes O. József* dr.: *Ideges gyermekek iskoláztatása*. Felolvasás az *Iskolaorvosok Szakbizottságában*, 1910. január 27-én.

a pedagógussal együtt állapítja meg, úgy hogy a tanuló egészségének, szellemének javára válják (fürdő, gyógyítótorna stb.).

Az intézet a gondjaira bízott gyermekekből a gyakorlati életben helytállni tudó, egészséges embereket akar nevelni. Ezért célunk, hogy a középfokú iskola a polgári, kereskedelmi iskola, a gimnázium vagy reáliskola tanítási menetéhez alkalmazkodjék.

Az ideges gyermekek állami iskolája internatussal kapcsolatos intézet, de lehet a gyermek bejáró is.

Az osztályokat az új intézetben nem választottuk el oly élesen egymástól, mint a rendes iskolában. A tanuló, ha a tárgyak többségéből megfelelő haladást tanusít, az év végével átléphet a következő fokozatba. Azokból a tárgyakból, a melyekből a gyermek idegességénél, vagy különös alkatánál fogva gyöngébb, addig, a meddig szükségesnek mutatkozik, az alsóbb fokozatok megfelelő tanítási óráin vesz részt. Ebben az intézetben tehát az osztály fogalma módosul már némileg. Itt csak annyit jelent, hogy azok a gyermekek kerülnek egy csoportba, kiknek szellemi fejlettségük körülbelül egy fokon van.

Fontos és megbecsülni való elv, mely az *osztályismétlés helyett a tantárgyismétlést mondja ki*. Eppen ezért intézetünk órarendjét úgy készítjük el, hogy valamennyi csoportban az azonos tárgyakat a nap ugyanazon óráiban tanítjuk. Ennek az újításnak az értékét minden paedagogus meg fogja becsülni. Az ismétlőkről tudjuk, hogy épp azokban a tárgyakban tanusítanak legkisebb haladást, melyekből elbuktak. Már valamikét tudnak, éppen ezért unatkoznak is s e miatt az egy tárggyért egész évüket tönkreteszi az iskola.

A gazdasági és ipari gyakorlatokban való részvételt az egyéni rátermettség szabja meg. E szerint osztjuk be a tanulókat ebbe vagy abba a csoportba, függetlenül az egyéb tárgyakban mutató haladástól. Kiváló fontosságot tulajdonítunk a gyakorlati kiképzésnek. A tanult ismereteket mindig úgy csoportosítjuk, a mint azok a természetben, gyakorlati alkalmaztatásukban szerepelnek. Az iskolai tanítás a tanulók cselekvőképességét fejleszti ki s ez ismeretek megszerzését sohasem tekinti öncélnak, hanem a logikus cselekedetek vezetőjének, irányítójának.

Osztályozást nem ismer az új intézet. A tanulókat általában megkíméljük mindazoktól az izgalmaktól, melyeket a ma iskolája még nem tudott paedagógiájából teljesen kiküszöbölni.

Az év végén csak azok a tanulók tartoznak nyilvános vizsgálatot tenni, kiknek szülei ezt kívánják. Az intézet nem

tart nyilvános vizsgálatokat, hanem növendékeit más állami vagy községi iskolában vizsgáztatja.

„A gyermek tulajdonságairól, képességeiről, testi, szellemi állapotáról és haladásáról pontos törzskönyv vezetendő. Az intézet a gyermek szülőit vagy gyámját három havonként spontan értesíti a gyermek testi és szellemi állapotáról, haladásáról, hibásságának változásairól.“

„Az iskolaév végén az intézet nem egyszerű bizonyítványt, hanem pontos leírást ad a gyermek testi és szellemi állapotáról, az egyes tan- és foglalkozási tárgyakban tanúsított haladásáról s az azokra való reátermettségi fokáról.“¹

Az új otthon a hozzáfűzött várakozásnak megfelelt. Az egyszerű, a falusihoz hasonló viszonyok gyermekeinknek nagy mozgási szabadságot, kényelmet biztosítottak. A tiszta hegyi levegő megedzette, felfrissítette őket.

A kellemes vidék, a nyugalom jótékonyan hatott idegzetükre, s elősegítette gyógyulásukat, szellemi haladásukat.

Munkánkban kerülni akartunk minden egyoldalúságot. A testi nevelést éppen oly fontosnak tartottuk, mint a szellemi. A szabadban való játék, kirándulások, futás, football, úszás, svédturna, kerti foglalkozás, műhelygyakorlatok egyenrangúak voltak a magyar, történelem, számítás stb. iskolai tantárgyakkal. A kötelesség teljesítését sohasem tekintettük játéknak s a gyermeknek a munkát mindig komolyan kellett vennie. A szellemi munkával úgy bánunk, hogy a gyermek örömet lelje benne. Kutató ösztönét serkentjük, megfigyelő képességét élesítjük, gondolkodási módját logikus irányba tereljük.

Vallási és hazafias érzelmeit, sociális érzékét felébresztjük s célunkul egészséges, rendszerető és kötelességtudó ifjak nevelését tűztük ki.

A gyermekekben rejlő erőket harmonikusan akarjuk kialakítani, mindig szemelőtt tartva az ember testi, értelmi és erkölcsi tulajdonait. A tanítást nem a classikus szempont vezeti, hanem egyrészt az a törekvés, hogy a gyermek a dolgok lényegével megismerkedjék, másrészt pedig, hogy ismereteit a gyakorlati élettel, a munkával szorosan összekapcsolja.

Ezt a gondolatot csak a *munkára való neveléssel, a testi neveléssel* valósíthatjuk meg. A műhelygyakorlatokat és a kerti foglalkozást hozzáértő paedagogusok vezetik. Növendékeinknek saját veteményes kertjük van. Mindenik a részére kijelölt parcellát műveli s már korán reggel ott teremnek, hogy megnézzék szépen fejlődik-e a kertjük? Minden serkentés, büzdí-

¹ Az intézet Szervezeti Szabályzatából.

tás nélkül kezükbe veszik a locsolókannát s ha eleinte nehéz is a munka, a fáradságot legyőzi az én kertem iránt való szeretet.

— *Ezt én ültettem.*

— *Én nem szeretem a salátát, de ebből eszem, mert ez a saját termésem!*

A munka nevelő értékét, megbecsülését ezek a gyermeki nyilatkozatok sok kötetnyi paedagogiai munkánál jobban bizonyítják.

A veteményes kerten kívül sok munkát adott a virágos kert ápolása is. A vadszőlő dugványozása, a kert parkirozása, gyomlálása, mind a délutáni kertészeti gyakorlatok anyaga volt. S ennek a munkának értéke is van a gyermek szemében. Dehogy mert volna csak egy is a virágágyak közé gázolni.

Az eredményes testi nevelés egyik negatív tényezője a szellemi túlterheléstől való megkimélés, a másik pozitív tényezője a nagyobb testi gyakorlás és edzés által a test energiájának a növelése. Ez által az egész szervezet alkalmasabbá válik újabb szellemi munka elvégzésére. A testedzés mellett igen fontos a szellemi egészség szempontjából a sok pihenés, az alvás. A francia közmondás azt mondja, hogy a ki alszik, az jól is lakik. Vagy mint egy német tudós mondja: az alvás fontosabb, mint az étkezés. S mi *Kraepelin* szavai után indulva, féltő gonddal őrizzük növendékeink pihenő idejét. Az alvási idő télen-nyáron 10 óra. (7-kor felkelés, 9-kor lefekvés.)

Ezeket az ideges gyermekeket a lefekvés előtt való torna testileg meglehetősen kifárasztja, izomerejüket igénybe veszi, figyelmüket ellankasztja s ez által alvásuk — mely rendszerint nyugtalan — gyorsabban következik be s mélyebb a szokottnál. Éppen azért orvosi utasítás szerint lefekvés előtt és felkelés után, hogy a test lehetőleg teljesen szabadon mozoghasson, hálóingben végzik a növendékek az előirt félórás tornagyakorlatokat. A testgyakorlat célja a tanuló testi és szellemi egészségének gyarapítása, testi erejének és ügyességének fejlesztése, a növényi hibák javítása.

A szabad torna, svéd-torna, szertorna csapatokban s egyenként a test felett való önfegyelem fejlesztésére, fölös és beteges testmozgások (tikkek) megszüntetésére való. A tornagyakorlatokra való beosztást az orvossal egyetértőleg állapítjuk meg.

A torna többi részét a gyermekek a szabadban — saját kedvükre — intézik el.

Versenyfutást rendeznek s pontosan számon tartják, hogy ki a bajnok. Maguk készítének a magasugrás számára magassági mérczét. A kerti póznára, mely az év elején még igen nagy tiszteletben állott, mivel a tetejéig csak egy növendékünk tudott felmászni, ma már a legkisebb, a leggyöngébb tanuló

is fölmerészkedik. A korláton ügyesebbnél-ügyesebb gyakorlatokat produkálnak. Mindezekhez sorakozik a különösen kedvelt football, melynek durvaságait azonban gondosan lecsiszoltuk. A tornateremnek egyáltalán nem érezzük hiányát.

Télen-nyáron hetenként, orvosi utasítás szerint, kétszer fürödtek a gyermekek. Meleg időben a nagyobbak uszodába is mentek.

A gyermekek e sportoló élete könnyű és praktikus ruhát követel. Télen lehetőleg ujjas, nyáron ujjnélküli trikót, rövid, térdén alul érő harisnyát és könnyű sapkát viselnek. Az intézet házirendje ezt ugyan nem szabja meg, de a szülők maguk is szívesen járatták így gyermekeiket.

Az étkezés orvosi utasítás szerint történik. A gyermekek idegességének kezelése pedig egész éven át tart.

De nem teszik-e a gyermekek egymást idegessé? Nem kapják-e el egymás baját? Nyugodt lélekkel merjük állítani, hogy ez az aggodalom alaptalan. Szó sincs róla, az olyan intézetekben, hol nincs kellő szakorvosi, gyógypaedagogiai felügyelet, hol a túlsúlyfoltosság veszélye fenyeget, ott valószínű ez a szellemi epidemia. A korlátolt számban való felvétel azonban legjobb megelőzője ennek a ragálynak.

A növendékek az intézetben eltöltött idő alatt nagyot nőttek, izomerejük gyarapodott, étvágyuk javult. Az év második felében a kisebb betegségek jóval kevesebbszerte fordulnak elő, mint az első félévben. A vérszegények pirosposzsgás, napbarnított ifjakká lettek s idegességük is jóval kisebb volt, mint az év elején.

Vajjon ezzel a testi neveléssel lépést tudott-e tartani a *szellemi nevelés*? A napi 4—5 órai testi munka miatt nem vallott-e kárt a szellemi foglalkozás? Meg kell jegyeznünk, hogy ebbe a 4—5 órai munkába már beleszámítottuk a reggeli és esti fél-félórás tornagyakorlatot, játékot is. S a testi munkához csak akkor látunk, mikor a szellemiek javarészen már túl vagyunk.

ra- és napirendünk előnye, hogy a délelőtt a szellemi, a délután nagyobb része a testi munkáé.

Intézetünk tanítási módja szigorúan lélektani alapokon épül föl. Növendékeink figyelmét, fáradtságát mindig szem előtt tartjuk s lehetőleg a gyakorlatiból, a szemléletből indulunk ki. A tanuló maga is tevékeny részt vesz a tanítás munkájában s ez az alkotó, teremtő munka az, mi lelket, hangulatot ad egy-egy órának.

Az intézet *Tanterv*-ében és *Szervezeti Szabályzat*-ában a tantárgyakra kimondott központosító elvet is sikeresen vittük keresztül. A nyelv-történet és természettudomány-mathematikai

csoportosítás igen jól vált be. Nem vonakodtunk attól sem, hogy egyes tárgyakat egybeolvassunk a rokon szakokkal. Minden órának bizonyos kerek egységet adtunk. Az egyes tárgyak így nem állanak egyedül, mint pl. a földrajz és ásványtan stb., hanem megtalálják kapcsolatukat az étellel, a természettel. Ennek az elvnek keresztülvitele ideges gyermekeknél szinte megbecsülhetetlen. Az egyes tárgyakat minden oldalról több és több képzettársítással támogatjuk és így tesszük maradandóvá az újat.

Vajjon miképpen tanítanak ebben az iskolában?

Módszerünkre legyen szabad néhány szóval kitérnem.

Először is tisztában kell lennünk a gyermek képzetkincsével. Meg kell tudnunk, hogy mit ismer a tanuló legközelebbi környezetéből s helyesen ismeri-e? A képzet- és szókinccset formálisan leltározzuk (*Ranschburg* dr. módszerével s íveivel) s a nyert eredményeket átvizsgálva fogunk csak bele a tanításba.

A szemléltetés, a gyermek activ munkája lép itt előtérbe. Valahányszor szüksége van a szemléltető oktatásnak távolabb eső helyek ismeretére (falu, szántóföld), az iskola kirándul azokra a vidékekre. A kirándulások alkalmával a gyermekeket kikérdezzük, beszéltetjük, mert az iskola termein kívül sokkal közvetlenebbek s beszédjük is színesebb, elevenebb.

A látott tárgyak tulajdonságait, a gyermekekre gyakorlott hatásukat elmondjuk. Eleinte nagyobb szabadságot engedünk, hogy folytonos hibaigazításunk miatt félénkszédűvé ne válják a gyermek.

A gyermek nyelvét radikális módon sohasem szorítjuk háttérbe. A gyermek nyelvi fejlődése, mint azt az újabb paedagogiai-pszichológiai kutatások igazolják, korántsem záródik le a hatodik évvel. A gyermekeket a köznapi nyelvvel, a magyaros, eredeti, tösgyökeres kifejezésekkel ismertetjük meg. S különösen arra ügyelünk, hogy a gyermek helyesen válassza meg szavait és kifejezéseit.

A nyelvtani kategoriákat, a mennyire csak lehet, mellőzzük. Ezek elvont, spekulatív dolgok s nem szolgálhatnak a szemlélet alapjául.

A nyelvnek analitikus módon való tanítása, a beszédnek nyelvtani kategoriákba való szétszedegetése a gyermeki elmének fáradságos munka. Ezt szem előtt tartjuk a helyesírás tanításakor is.

Tudvalevő *Lay* kísérletei alapján, hogy a gyermekek nagy része leírással sajátítja el leggyorsabban a helyesírást. Czélyszerű, ha ennek alapjait már ezen a fokon rakjuk le. Az acustico-motorikus íratás is alkalmas erre a czélra (*Lobsien*).

A gyermekeknek látási és hallási típusokra való osztályozása szerint tanítjuk a helyesírást másolás vagy hallás útján.

A nyelvtani kategóriák az elvonás területére vezetik át a tanulót. Éppen ezért csak a negyedik elemi osztályban kezdjük a mondatrészek tanítását. Az idegesebb növendékek számára még az aránylag több szemlélettel rendelkező számolás is nehéz feladat. Másrészt azonban éppen ennél fogva alkalmasak az abstractio nélkülözhetetlen elméműveletének a gyakorlására.

Az olvasmányok rövid, egyszerű, a nép nyelvén megírt mesék. Ezek a fővárosi gyermek nyelvét magyarosabbá alakítják át, a vidéki gyermekét pedig épségben tartják.

A népmeséket elmondjuk s alaposan meggyőződünk arról, vajjon teljesen megértette-e a gyermek az olvasmányt.

Az ilyen eljárás fejleszti a gyermek értelmét, előadó-ügyességét és nyelvi készségét.¹

Az alsóbb fokon teljesen szabadon választott mondatokat iratunk a gyermekekkel, hogy a stilizálásban való önállóságra szoktassuk őket.

Később pedig a szabad tárgyválasztásra térünk át, vagy olyan témákat adunk a gyermekeknek, melyek érdeklik, közelebb érintik.²

Könyv nélkül keveset tanultatunk s azt a keveset is, a mit kívülről tanulnak, önként, maguk akaratából sajátítják el. Ha valamelyik költemény megtetszik a gyermekeknek, ösztökélés nélkül is megtanulják. Megállapíthatjuk, hogy több ilyen költeményt sikerült növendékeinkkel megkedveltetnünk.

Az egyes tantárgyakban való előmenetelre nem akarok részletesen kitérni. A fiúk mindenben megállották helyüket. Két tanuló magyar dolgozatai messze túlszárnyalják a velük egykorúak hasonló írásbeli dolgozatait. Elevevességük, éles megfigyelőképességük és közvetlen voltak érdekes olvasmánynyá teszi valamennyit.

A számtan tanítása éppenséggel nem okozott akkora nehézséget, mint a hogy várni lehetett volna. A történelmet, földrajzot és a nyelveket is könnyen tanulták növendékeink. Igaz, hogy a politikai és physikai földrajz éles határait le-döntöttük, mert bajos egyiket a másik nélkül elképzelni. Azzal a helytelen paedagogiai elvvel is szakítottunk, hogy a növény-tant nyáron, az állattant télen tanítsuk, mintha növény és állat

¹ *Tanterv és Utasítás az ideges és gyengébb szervezetű gyermekek elemi és középfokú állami iskolája részére.* Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1909. évi 2348. számú rendeletével.

² V. ö. *Vértes O. József dr.: Ideges gyermekek tanítása. (Paedagogiai-Psychológiai Könyvtár, 1. szám.)* Budapest, 1912. Stark Ferencz kiadása.

nem tartoznék szorosan együvé s egyik a másik nélkül legalább is el tudna lenni.¹

A földrajzi, természettani, mértani órák egyikét-másikát ipartelepek, gyárak, intézetek, múzeumok látogatásával s ott tartott magyarázatokkal pótoltuk. A műhelygyakorlatok igen kedvesek a gyermek szemében. A *Tanterv* követelményeinek a gyakorlatban is eleget tudtunk tenni. A tanulók eleinte papirkartonból készítették geometriai testeket, később a lombfűrész és agyagmunka járta, majd év végén az asztalosmunkára került a sor. Papírvágó késeik s apróbb faragási munkáik még nem kifogástalanok, de a növendékek egyike-másika ebben is ügyességre tett szert. Az óra elejét jelző csengetést be sem várva, ott vannak már a műhelyben s nagyban fűrnak-faragnak.

A munka minőségét a gyermek egyéni ügyességéhez, rátermettségéhez képest választjuk meg. Óvakodunk a tanulók kifárasztásától s különösen ügyelünk az egészséges testtartásra.

A tanítási órák 25 százalékát a szabadban tartottuk. A szabadban való fesztelen mozgás közelebb hozza a diákot nevelőjéhez.

A tanulók tanárjukkal szemben nyíltak, őszinték. Őszinteségük éppen lelki állapotuk kifürkészése miatt igen fontos a paedagogus szemében. S a nyíltságot azzal oltjuk beléjük, hogy megengedjük nekik azt, hogy — titkaik legyenek. A napló és a levelezés mindenkinek magánügye. De — s ez érdekes — senki sem tartja titokban sem naplóját, sem leveleit s alig van napló, melyet írója meg ne mutatott volna tanárjának s alig van levél, melyet a „prefektus úrnak“ (a felügyelő tanító) fel ne olvasnának, avagy vele át ne nézetnének. Ha nem értenek valamit, megkérdik. Ha valamely tárgy untatja őket, megmondják, hogy beszéljünk másról. Ha egy problema szöveget üt a fejükbe, meghányják-vetik tanárjukkal. A hallottakat nem adják vissza szóról-szóra, mint a híres *iskolai visszhangok*, hanem a maguk módja szerint számolnak be a tanulatról.

A tananyag feldolgozása a növendékek munkaképességéhez alkalmazkodva történik, vagyis az egy-egy osztály elvégzésére szükséges idő egy évnél hosszabb időtartamra is terjedhet. Vizsgálatra a növendék csak akkor bocsátandó, ha egyéniesítő oktatás mellett a megfelelő osztály tananyagában teljesen járatos.²

¹ Hermann Lietz: Deutsche Land-Erziehungsheime. Leipzig. 1908. R. Voigtländer.

² *Tanterv és utasítás* stb.

2. A gyenge tanuló.

— A normalitas és abnormalitás határvonalai. —

A legnehezebb kérdések közé tartozik a gyenge tanulók elbírálása. Gyakorlatomban nem egyszer állottam az előtt a nehéz kérdés előtt, hogy el kellett döntenem, vajjon ez vagy az a tanuló kóros gyengetehetségűségben vagy csak physiologiás korlátoltságban szenved-e? Vagy a mint *Ranschburg*¹ mondja, a normalitas határain túleső, az értelmi imbecillitas valamely fajához tartozó, avagy talán csak korlátolt egyénről van szó? Az ő kísérletei vetnek az iskolásgyermek ez átmeneti típusára legelőször világosságot s az ő eredményeit az én idevágó — 70 normális elemiiskolai tanulón végzett — psychologiai vizsgálataimmal összehasonlítva, adom az alábbiakban.

A normalitas és abnormalitas határkérdésére vonatkozólag a legtöbbet a psychológiától kell remélnünk. Sem az antropologia, sem a neurologia nem támogat bennünket positivumokkal. A degeneratiós jelek vagy a neurologiai elváltozások néha teljesen hiányozhatnak.

Ez a kérdés szorosan összefügg az előbb tárgyalt normalitas kánonjának megállapításával s azt kutatja, hogy „melyek a normalitas legalsóbb határai s mennyiben esnek azok össze a gyengeelmjűség felső határaival, a melyeket az értelmi gyengetehetségűség képvisel”.²

A magyar vizsgálatok az elemi számoló képesség, a fel-fogás (közvetlen emlékezet) és a megtartó emlékezet segítségével közelednek a normalitas és abnormalitas határvonalának megállapításához.

Ezek a psychologiai kísérletek mind — kisebb-nagyobb mértékben — az intelligentia fokmérői s *Ranschburg*-nak sikerült megállapítania, hogy bizonyos szellemi munka elvégzése vagy el nem végzése bizonyos korban feltétlenül normalitas vagy abnormalitas mellett szól.

Az eddigi eredmények közül egész röviden közlöm azokat, melyek rámutatnak a kóros és physiologiás korlátoltság között fennálló éles különbségekre. Az adatok 7—12 (normális), illetve 8—16 éves (gyengetehetségű) tanulókra vonatkoznak.

Ha összehasonlítjuk a normálisok legkorlátoltabbjainak közvetlen emlékezeti terjedelmét a kórosan gyengetehetségűekével és a normálisokéval, a következő táblázatot kapjuk:

¹ A kóros értelmi gyengetehetségűség elhatárolása a physiologiás korlátoltságtól. Orvosi Hetilap, 1908. évf.

² *Ranschburg*: A kóros értelmi gyengetehetségűség stb.

Ai^1	0—25%	25—50%	50—75%	75—100%
17 normális korlátolt ---	0.0	11.8	17.6	70.6
37 kórosan gyengetehtetségű	2.7	16.2	46.0	35.1
70 norm. elemiiskolai tanuló	0.0	4.3	11.4	84.3

Feltűnő, hogy a kórosan gyengetehtetségűek jóval gyengébb emlékezeti terjedelmet tüntetnek fel, mint a normális korlátoltak.

A 25%-nál kisebb közvetlen emlékezeti terjedelem igen nagy valószínűséggel kóros gyengetehtetségűség bizonyítéka, a jó felfogó emlékezet ellenben nem bizonyít még kóros gyengetehtetségűség ellen.

A szóemlékezet terjedelmének 24 óra múlva történő, második kikérdezéskor megállapítható abszolút megnövekedése teljes határozottsággal a kóros gyengetehtetségűség ellen szól.

A közvetlen szóemlékezet időtartamából is igen fontos következtetéseket lehet levonni.

Ti	1'0"—2'0"	2'1"—3'0"	3'1"—4'0"	4'1"—x"
17 normális korlátolt ---	52.9	41.1	6.0	0.0
37 kórosan gyengetehtet....	21.6	59.4	10.8	8.2
70 norm. elemiisk. tanuló	64.3	34.3	1.4	0.0

Ezeknek az adatoknak a részletezésébe nem akarok belemerülni. Csak azt idézem, hogy

a négy másodpercen túl terjedő közvetlen emlékezeti időtartam a leghatározottabban a kóros gyengetehtetségűség bizonyítéka, míg az 1.6 másodpercnél rövidebb időtartam kóros gyengetehtetségűség ellen szól.

A megtartó, 24 óra után való emlékezet időtartamára vonatkozó vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a normális elemiiskolai tanulók középidoartama 2'0", a jobb tehetségűeké

¹ Ai = amplitudo immediata (közvetlen emlékezeti terjedelem).
 Ti = tempus immediatum (a közvetlen emlékezet ideje, gyorsasága).

legfeljebb 2'6", a legkorlátoltabbaké legfeljebb 3'3". *Ranschburg* szerint ez volna a normalitás legalsó határa. Tehát a 3'3" másodpercnél hosszabb időtartamok nagy valószínűséggel, a 4 másodpercnél hosszabbak pedig teljes biztossággal a kóros gyengetehetségűség bizonyítékai; míg az 1'7 másodpercznyi időtartam feltétlenül debilitas ellen szól.

A gyenge tanulók csoportjában találunk átmeneti formákat a *gyengetehetségűség*hez.

Ezek a gyermekek kinnal-bajjal átesúsznak egyik osztályból a másikba, feljutnak a középiskolába is, de nem annyira gyengék, hogy kisegítő iskolába valók volnának, melynek működése eddig különben is csak az elemiiskolai oktatásra terjed ki. Gyenge képességük, mint azt *Náray-Szabó Sándor* a „*Zeitschrift für Kinderforschung*“-ban írja,¹ különben is csak a középiskolában lesz nyilvánvalóvá. A tulajdonképpeni gyengeelméjűek már az elemi iskolai fokon megfeneklenek s a középiskolába csak azok a gyengetehetségűek kerülhetnek, kiknek vagy emlékezetük jó, vagy egyes tárgyakban való előmenetelük megfelelő. A tömegtanítás keretében azonban helyet nem foglalhatnak s egy-két év múlva ők is az iskola falain kívül állanak.

A gyengetehetségűségnek ezek a könnyű esetei, melyekkel igen gyakran találkozunk a középiskola padjaiban.

3. A *moralinsaniás* gyermek.

A *moralinsania* nem pontosan meghatározható, körülírt elváltozást jelent, hanem oly rendellenesség alakjában lép fel, melynek tünetei igen tág határok között mozognak s végtelen sok árnyalatuk, módosulatuk van. Ezek az egyének olyan állandó lelki elváltozásokat tüntetnek fel, melyek a legrosszabb esetben sem fosztják meg őket teljesen szabad elhatározási képességüktől; viszont a legjobb esetben sem rendelkeznek teljesen képességeikkel. Cselekedeteiknek mindig bizonyos pathologikus árnyalatuk van. Ismeretek szerzésére képesek, a felszínen mozgó társalgási nyelvben jártasságra tesznek szert, de nem tudnak eleget tenni a társadalmi követelményeknek s nem találják meg helyüket a mai jogállam keretében.

A laikus az ilyen gyermekekben csavargót, csalót, betörőt lát, a szakember pedig a legmagasabb szellemi functiók fogyatékosságát veszi észre egész a kifejezett gyengeelméjűségig.

Cselekvéseikből hiányzik a külvilággal való szorosabb megégyeztetés. Nincs meg a kellő arány a kiváltó esemény

¹ 1910. évfolyam márcziusi füzet.

és az egyénben előálló reactio között. Tehát nem a cselekvés tartama üt el a normától, hanem indokolása történik abnormis körülmények között. Lelki életükben nem látjuk nyomát az ethikai fogalmak gátló hatásának s így ösztöneik akadály nélkül nyilvánulnak meg.

Abnormitásukat tehát a magasabb érzelmek, általában a jellem anomaliái okozzák.

Tanulásra képesek bizonyos fokig, csak hogy haladásuk nem egyenletes, hanem ferdeirányú, kuszált. Egyik tulajdonság kifejlődése sem halad párhuzamosan a másikkal s ebből érthető ezeknek a gyermekeknek sokféle eltévelyedése.

Társadalmi szempontból éppen az adja meg ezeknek az egyéneknek a jelentőségét, hogy fogyatékoságuk nem oly nagyfokú, hogy a társadalom keretein kívül állanak. Nem annyira csökkentértékűek, hogy ne lássák be a társadalmi követelményeket s hogy azoknak eleget ne tudjanak tenni. De énjuket mégis a társadalom ellen érvényesítik. *Emberfölötti embereknek tartják magukat, pedig éppen embertelenek.* Sociális korunknak ők az antisocialistái.

Psychologiai és társadalomtudományi szempontból *Dósainé Révész Margit* dr. és *Vértes O. József* dr.¹ vették szorosabb vizsgálat alá a moralinsaniás gyermekeket. Eredményeik egy részét a következőkben foglalhatjuk össze:

Az erkölcsileg züllött gyermekek képességei a normálisokéi mögött maradnak. Egyszerűbb műveletek terén a normális korlátoltak képességeivel mutatnak analógiát, míg a komplikáltabb szellemi folyamatokban gyengébb képességük kirívóbb s e tekintetben már a kórosan gyengetehetségük értékeihez közelednek. Röviden: *a moralinsaniás gyermekek a kóros és a physiologiás gyengetehetségük között foglalnak helyet.*

Szellemi fejlődésük rhythmusa lassúbb, az egyes phasisok később jelennek meg mint a normalisoknál, de hamarabb mint a gyengetehetségűeknél.

A már fennebb tárgyalt emlékezetvizsgálatok is ezt bizonyítják. De más psychologiai kísérletet is idézhetünk, mely a szellemi élet egyéb területéről is ugyanezt a positívumot tárja elénk.

Tizes számkörbeli kivonási példák helyes eredményeit és az egyszer megengedett javítás árán nyert feleleteket figyelembe véve, azt látjuk, hogy a kivonási terjedelem az egyes csoportok között így oszlik meg:

¹ A morálinsaniás gyermek psychológiája. Sajtó alatt. (Pedagogiai-psychologiai könyvtár).

Terjedelem	0—20%	20—40%	40—60%	60—80%	80—100%
Normális korlátolt I—IV. oszt. tan. (46)	0·0	0·0	0·0	3·7	96·3
Erkölcseileg züllött II—VI. oszt. tan. (24)	4·2	4·2	0·0	18·3	83·4
Gyengetehtettségű II—VI. oszt. tan. (67)	9·5	3·0	4·7	6·7	76·1

Az *erkölcseileg züllött gyermekek értékei (83·3) éppen a normális korlátoltak és a gyengetehtettségűek értékei közé esnek?*

Ugyanezt mutatja a *William Stern*-féle felfogásbemondási kísérlet is. A kísérletező úgy vizsgálja a felfogás megbízhatóságát, hogy egy egyszerű, meglehetősen primitív s nagy színfoltokkal megfestett jelenetet („Die Bauernstube“) ábrázoló képet mutat az egyénnek s egy perc elmúltával elmondhatja, illetőleg kikérdi a képen látottakat.¹⁾

A kísérlet különösen figyelemmel van

a) a spontan bemondásra,

b) a kikérdezés által nyert feleletekre,

α) a suggestiv kérdésekre,

c) a színekre vonatkozó kérdésekre, illetve bemondásokra.

Kitűnt, hogy a moralinsaniás gyermeknek mind a spontan bemondása, mind a kikérdezés s mind a színekre vonatkozó feleletei középhelyet foglalnak el a normálisok és a gyengetehtettségűek között.

Valamennyi adat (a, b, α, c) összegét tekintve a következő táblázatot kapjuk:

A felelet minősége	Helyes	Téves	Kétes
Normális tanulók	70·0%	22·0%	8·0%
Moralinsaniás tanulók ...	65·5%	30·5%	4·0%
Gyengetehtettségű tanulók	57·8%	35·8%	6·4%

A helyes adatok a gyengetehtettségűség felé haladva fogyanak, a tévesek szaporodnak. A moralinsaniások ezen a táblázaton is középen állanak.²⁾

* * *

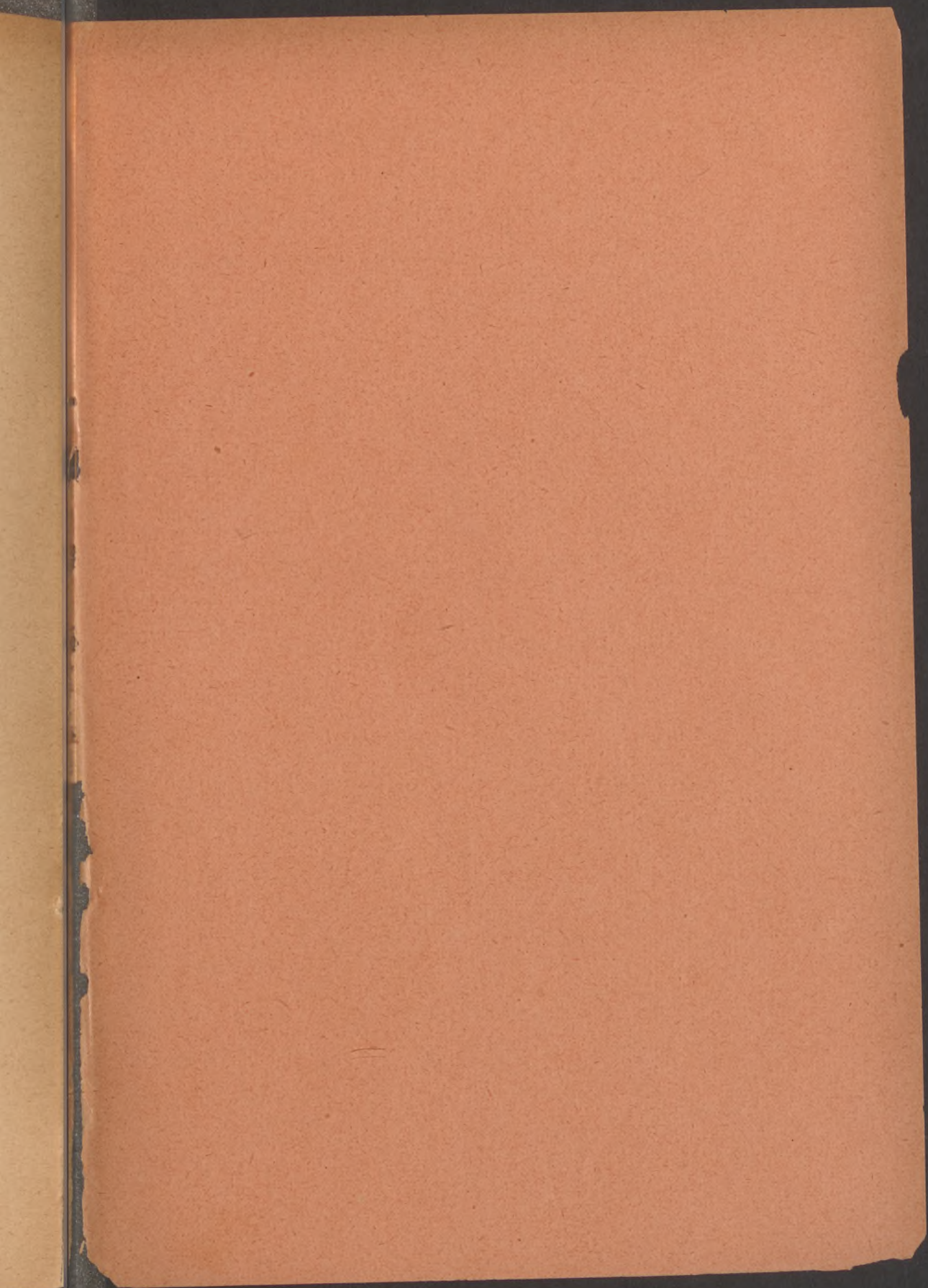
¹⁾ W. Stern: Die Aussage als geistige Leistung, Leipzig 1904.

²⁾ Dósaíné-Révész Margit dr.: Adatok az erkölcseileg züllött gyermekek psychológiájához. Orvosi Hetilap, 1909.

A középiskola abnormis tanulói közül csak ezt a három de talán leggyakrabban előforduló, legélesebben kirívó típust választottam ki. A finomabb átmeneti formákra nem akarok kiterjeszkedni. Minden individuum egy-egy lélektani tanulmány.

Nem mondom, hogy a tanügyi vezetésemre bizott középiskola tökéletes munkát végzett. Az első év a kísérlet, az akadályok leküzdésének az éve. De nyugodt lélekkel állítjuk, hogy munkánkban igen komoly törekvés s az ügy iránt való nagy szeretet vezérelt mindvégig.

Nem fölforgató, elszédítő ötleteket valósít meg az idegesek intézete, hanem megalkotja a nagy paedagogusok ideálját, a jövő iskoláját. Az, a mit *Meumann*, *Gurlitt*, *Ranschburg* s a nevelés tudomány számos lelkes híve hirdet, az első ízben hazánkban valósul meg.

BUDAPESTI ORVOSI UJSÁG

TUDOMÁNYOS ÉS ORVOSTÁRSADALMI HETILAP

Szerkeszti tíz mellékletszerkesztőn kívül:

Dr. TORDAY FERENCZ, egyetemi magántanár, felelős szerkesztő.

Kiadótulajdonos: „Petőfi” irodalmi vállalat.

A Budapesti Orvosi Ujság minden számban gyakorlati irányú, tehát főképp diagnostikai és therapiiai eredeti cikkeket, valamint összefoglaló szemléket tartalmaz. Rendszeresen hozza a világirodalom nagyobb lapjaiban megjelenő és a gyakorló orvosra nézve fontos cikkek részletes referatúmaikat, lapok és tudományszakok szerin beosztva. — Külön rovatban foglalkozik a gyakorlatban az orvosra oly nehéz feladatokat rová betegápolással, továbbá az élet- és balesetbiztosítással, valamint az ipari megbetegedésekkel. Részletes tudósításokat tartalmaz tudományos társulatainkról és a nevezetesebb orvosi congressusokról. Könyvismertetések, apró klinikai és therapiiai érdekű jegyzetek, vényminták, heti krónika és a megüresedett orvosi állásokra való összes pályázatok nyilvántartása állandó rovatát képezik a gyakorló orvos igényeihez minden tekintetben illeszkedő lapnak. E mellett éber figyelemmel kíséri az orvosi rend társadalmi, etikai és anyagi érdekeit és azokról a lap minden irányban való tökéletesen független állásához mérten teljes tárgyilagossággal számol be, keszséggel megnyitva a lap hasábját az orvostársadalmi kérdéseket megvitató kartársaknak.

A Budapesti Orvosi Ujság a rendes 2 ívnyi terjedelmén kívül 10 állandó mellékletet tartalmaz, a melyek 1—2 ívnyi terjedelemben a következő szakmákból jelennek meg váltakozó sorrendben:

BŐR- ÉS BUJAKÓRTAN.

Szerkeszti: Prof. Török Lajos dr. Megjelen évenként 4-szer: febr. 1., máj. 2., okt. 3. és dec. 5.

FÜLÉSZET.

Szerkeszti: Schwarcz Ede dr. Megjelen: márcz. 7. és aug. 29.

FÜRDŐ- ÉS VÍZGYÓGYÁSZAT.

Szerkeszti: Bosányi Béla dr., kir. tanácsos, a székes főv. Sáros-fürdő igazgató-főorvosa és Dalmady Zoltán dr. Megjelen évenként 4-szer: febr. 29., ápr. 25., szept. 26. és nov. 28.

GÉGÉSZET.

Szerkeszti: Baumgarten Egmont dr., egyet. m. tanár. Megjelen évenként 2-szer: márcz. 14. és okt. 31.

GYERMEKORVOS.

Szerkeszti: Grósz Gyula dr., a Bródy Adél-kórház igazg.-főorvosa. Megjelen évenként 4-szer: febr. 8., máj. 9., okt. 10. és decz. 12.

TÖRVÉNYEK ÉS RENDELETEK mellékletben a hatósági és hivatalos orvosok érdekében a közegészségügyre vonatkozó törvények és rendeletek kibocsátásuk után azonnal kommentárral kísérve jelennek meg.

A lap gazdag tartalma és a főbb tudományszakokat felölelő mellékletei dacára egyike a legolcsóbb tudományos és társadalmi szaklapoknak, mert előfizetési ára az összes mellékleteivel együtt:

egész évre 16 korona, fél évre 8 korona, negyed évre 4 korona.

Mutatványszámokat kívánatra küld készséggel a

BUDAPESTI ORVOSI UJSÁG kiadóhivatala,
(„Petőfi” irodalmi vállalat)

BUDAPEST, VII. ker., Kertész-utca 16. sz.

KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ÉS TÖRVÉNYSZÉKI ORVOSTUDOMÁNYI SZEMLE.

Szerkeszti: Minich Károly dr. és Schuschny Henrik dr. Megjelen évenként 4-szer: febr. 15., máj. 16., okt. 17. és decz. 19.

SEBÉSZET.

Szerkeszti: Herczel Manó dr., egyet. tan., udv. tanácsos. Megjelen évenként 4-szer: jan. 18., ápr. 11., szept. 12. és nov. 14.

SZEMÉSZETI LAPOK.

Szerkeszti: Goldzieher Vilmos dr., egy. tan., udv. tanácsos. Megjelen évenként 4-szer: febr. 22., máj. 23., okt. 24. és decz. 26.

SZÜLÉSZET ES NŐGYÓGYÁSZAT.

Szerkeszti: Rotter Henrik dr. Megjelen évenként 4-szer: jan. 25., ápr. 18., szept. 19. és nov. 21.

UROLOGIA.

Szerkeszti: magyarfeleki Felek Hugó dr., egyet. magántanár, poliklinikai főorvos. Megjelen évenként 4-szer: jan. 11., ápr. 4., szept. 5. és nov. 7.